

ГЕОГРАФИЈА И УПОТРЕБА СИЛЕ: ГЕОПОЛИТИЧКА АНАЛИЗА ВОЈНОГ АНГАЖОВАЊА СЈЕДИЊЕНИХ ДРЖАВА КРАЈЕМ XX И ПОЧЕТКОМ XXI ВЕКА

Бранислав ЂОРЂЕВИЋ¹

Небојша ВУКОВИЋ

Апстракт: У раду се анализирају војне интервенције САД с краја прошлог и почетком овог века, из угла геополитике и геостратегије. Анализа обухвата период од америчког војног ангажовања на Блиском истоку и Балкану, почетком 1990-их, преко интервенција у Авганистану (2001) и Ираку (2003), до текућих акција на просторима Ирака и Сирије. У раду се објашњава како географски чиниоци стратегијског значаја (приступ мору, положај) утичу на припрему и извођење војних операција оружаних снага Сједињених Америчких Држава. Аутори истичу да, без обзира на развој технологије и њену раширену примену у вођењу рата, географски чиниоци и даље значајно детерминишу употребу силе у XXI веку, чак и када је реч о „јединој преосталој суперсили“. Према њиховом мишљењу, географија ће наставити да представља важан фактор у планирању употребе силе у деценијама које следе, посебно када је у питању спољнополитички наступ Сједињених Држава.

Кључне речи: рат, САД, стратегија, географија, геополитика, сила.

ЗАШТО ЈЕ ГЕОГРАФИЈА ЈОШ УВЕК ВАЖНА ЗА СТРАТЕГИЈУ?

У епохи скоро свакодневних технолошких иновација, глобализације и информатичке револуције, када Томас Фридман (*Thomas L. Friedman*) у својој познатој књизи објављује да је свет „раван“ (*The World is Flat*, 2005), чини се да

¹ Проф. др Бранислав Ђорђевић, Институт за међународну политику и привреду, Београд; *e-mail*: bdjordjevic@diplomacy.bg.ac.rs; др Небојша Вуковић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд, *e-mail*: nebojsa@diplomacy.bg.ac.rs.

Рад је реализован у оквиру пројекта „Србија у савременим међународним односима – стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти“ Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, бр. 179029.

географски фактори немају више онако велики значај у политици, економији или стратегији какав су поседовали пре једног или два века. Овакав утисак посебно важи за ратоводство које последњих деценија проживљава дубоке трансформације услед развоја, производње и употребе све савршенијих материјално-техничких средстава. Ипак, без обзира на постојање интерконтиненталних ракета, сателита, носача авиона, робота и беспилотних летелица, географија још увек у планирању, припреми и извођењу борбених дејстава представља незаобилазан фактор и детерминанту. Није изненађење да се оваква теза заступа и промовише можда понајвише у англоамеричкој академској заједници, конкретније у Сједињеним Државама, јер се тамо где се најдаље одмакло у истраживању, развоју и производњи модерног наоружања, вероватно и најбоље познају лимити његове оперативне употребе.

У Сједињеним Државама више аутора који се баве проблемима војне стратегије истицало је значај географског фактора у формулисању и спровођењу одређене спољне и безбедносне политике. Један од најпознатијих је, свакако, амерички истраживач енглеског порекла Колин Греј (*Colin S. Gray*) чији опус чини тридесетак књига и мноштво чланака посвећених углавном војној стратегији. Греј је у академској заједници познат по ставу да је сва политика – геополитика, а сва стратегија – геостратегија.² Према његовом мишљењу, целокупан политички живот има географске координате (*geographical referents*), и сва политичка дешавања јављају се унутар посебног географског контекста, односно имају геополитичку димензију.³ По аналогији, сличан закључак се може извући и када је реч о односу географије и стратегије. Колин Греј наводи да географија делује на стратегију на више нивоа – она је терен (игралиште) за оног ко планира и спроводи стратегију; географија обликује технолошка решења која доминирају тактиком, логистиком, институцијама и војном културом; и коначно, географија служи као инспирација за велику нарацију у оквиру високе теорије која се јавља као опште разумевање геополитике.⁴

Други амерички аутор Данијел Моран (*Daniel Moran*), професор међународне и војне историје, такође истиче значај географског чиниоца у формулисању и спровођењу одређене војне стратегије. Моран наглашава да је вођење рата превасходно обликовано његовом географском локацијом (*by its geographical setting*).⁵ Према његовом мишљењу, било које оружане

² Colin S. Gray, "Inescapable Geography", in: Colin S. Gray, Geoffrey Sloan (eds.), *Geopolitics, Geography and Strategy*, Frank Cass, London, 1999, p. 163.

³ Ibid., p. 164.

⁴ Ibid., p. 165.

⁵ Daniel Moran, "Geography and Strategy", in: John Baylis, James J. Wirtz, Colin S. Gray, Eliot Cohen (eds.), *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, Oxford University Press, Oxford, 2007, p. 123.

снаге, пре него што се ухвате у коштац са непријатељем, морају прво да овладају непосредним изазовима властитог физичког окружења.⁶ Коначно, физичка географија одређује тактички идентитет оружаних снага, као што може да обликује, лимитира или увећа њихова стратегијска остварења (*strategic effects*).⁷

Један од пионира у проучавању утицаја географских чинилаца на извођење америчких војних интервенција широм света био је Питер Вули (*Peter J. Woolley*). У свом чланку из 1991. године Вули је регистровао померање америчког безбедносног и стратегијског фокуса са ривалства са СССР-ом на конфликте у Трећем свету. Без обзира на тада прокламовану америчку доктрину која предвиђа стицање способности за војно интервенисање *било где у свету* и за вођење *било које врсте рата*, Вули констатује да је способност Сједињених Држава да војно интервенишу широм света ограничена географијом.⁸ Штавише, тврдио је Вули, светска физичка и политичка географија онемогућавају Сједињене Државе да поседују војну моћ која је једнака њиховој технолошкој вештини и величини војних снага.⁹ Доцније, приликом разматрања конкретних ограничења које географија намеће америчкој пројекцији војне моћи, тезама Питера Вулија биће посвећена додатна пажња и анализа.

Већ спомињани Колин Греј географију је у стратегији препознао у четири димензије. Понајпре, препознао ју је у самом идентитету зараћених страна, чији статус у знатној мери проистиче из релативног положаја и величине њиховог политички организованог „простора“. На другом месту, нашао ју је у стратегијским и војно-културним карактеристикама политичких заједница (*polities*) на које варијабилно утиче континенталан или острвски положај њихових домовина. Потом, у оружаним снагама које су организоване по принципу природне средине за борбена дејства (копно, море, ваздух, космос). И на послетку, у виду помагача логистике (*logistic enabler*) – опскрбе и покрета преко географски различитих врста простора.¹⁰

Сумирајући наведена схватања о утицају географије на стратегију (ратоводство), може да се изведе неколико општих закључака о споменутој повезаности геопростора и рата. Пре свега, географија утиче на начелно моделирање концепта одбране и оружаних снага – на пример, острвске земље, по правилу, требало би да дају приоритет развоју морнарице, а (полу)

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Peter J. Woolley, "Geography and the Limits of US Military Intervention", *Conflict Quarterly*, Fall 1991, p. 35.

⁹ Ibid.

¹⁰ Colin S. Gray, "Inescapable Geography", *op. cit.*, p. 171.

континенталне земље јачању копненог вида оружаних снага. Конципирање и извођење операција, као најсложенијег и највишег облика борбених дејстава, такође зависи од географских фактора (величине операцијске зоне, војногеографског положаја, климе, рељефа и осталих чинилаца, посебно оних антропогеног карактера). Коначно, преко одређених представа и појмова о окружујућој географској средини, географија утиче на развијање и обликовање менталитета и навика, како највишег политичког и војног руководства једне земље, тако и нижег старешинског кадра у оружаним снагама.

С обзиром да су Сједињене Државе једина преостала суперсила која није принуђена да непосредно брани властиту територију већ, напротив, непрекидно пројектује своју моћ широм света, у овом истраживању биће стављен фокус на то како су географске, геополитичке и геостратегијске околности у појединим регионима наше планете, где су се САД ангажовале преко властитих оружаних снага, утицале на планирање и извођење америчких војних интервенција, односно на употребу силе. У раду се износи (хипо)теза да географски чиниоци и даље знатно утичу на планирање, припрему и извођење војних интервенција које покрећу Сједињене Државе.

ЗАШТО ЈЕ ПОМОРСКА МОЋ ЈОШ УВЕК ВАЖНА ЗА СТАТУС СЈЕДИЊЕНИХ ДРЖАВА КАО СУПЕРСИЛЕ?

Као што је већ наведено, амерички истраживач Питер Вули сматрао је да географија ограничава способност Сједињених Држава да војно интервенишу широм света. У већ цитираном раду из 1991. године, Вули је ову тезу покушао да разради кроз неколико емпиријски проверљивих поставки. Од четири таква става, два су од посебног значаја за овај рад. Пре свега, Вули је сматрао да је географски приступ (*geographical access*) циљаној области (*target area*) кључни наговештај (*key predictor*) америчке војне интервенције. Такође, амерички аутор је тврдио да је географска изолација циљане области кључни наговештај успеха или неуспеха америчког војног ангажовања.¹¹

Када је реч о првој поставци Вули је, у прилог њој, у свом раду навео табелу са примерима кризних ситуација, од краја Другог светског рата до 1991. године, у којима су америчке снаге интервенисале и оних у којима су се Сједињене Државе уздржале од интервенција. У ситуацијама када су САД интервенисале (15 таквих случајева), углавном се радило о острвским државама (шест), прибрежним државама или зонама (пет), и полуострвима и земљоузима (две државе). С друге стране, у околностима када су се Сједињене Државе уздржавале од употребе силе (15), углавном су биле у питању простране области, без излаза на море (осам), или исте такве области, само

¹¹ Peter J. Woolley, "Geography and the Limits of US Military Intervention", op. cit., p. 35.

мањих димензија (три).¹² Дакле, Вули је сматрао да је *приступ зони* која је могла да буде полигон за америчку војну интервенцију, представљао једну од кључних детерминанти у погледу одлучности Сједињених Држава да се ангажују употребом силе. Другим речима, Вашингтон је углавном доносио одлуке у корист интервенције када се радило о областима које су биле доступне морнарици, односно носачима авиона. С друге стране, континентални положај једне државе углавном је америчке политичке и безбедносне планере одвраћао од војног ангажовања.

Када је реч о *изолацији циљане области*, како је већ наведено, за Вулија то је представљало *кључни индикатор успеха или дебакла америчке војне интервенције*. У наредној табели у његовом чланку Вули је навео успешне (12) и неуспешне операције (три).¹³ Кључ успеха, између осталог, према Вулијевом схватању крио се и у лакоћи изоловања циљане области. Посебно су у том смислу погодна острва, земљоузи или полуострва.¹⁴

Вулијеви закључци, иако изведени пре више од четврт века, и данас имају аналитички потенцијал и могу да послуже као корисна истраживачка парадигма. Мада се у његовом раду из 1991. године поткрало неколико материјалних грешака (између осталих, инвазија на Гренаду се догодила 1983.

¹² Ibid., p. 45. Када је реч о ситуацијама када су САД употребиле силу, на отвореном мору се одиграла једна интервенција (Персијски залив 1987–1988), на острвима шест (Кинмен и Мацу 1958, Куба 1962, Доминиканска Република 1965, Мајагуес 1975, Гренада 1984, Филипини 1989), на полуострвима и земљоузима две (Кореја 1950–1953, Панама 1989), у прибрежним зонама пет (Либан 1958, Вијетнам 1963–1975, Либан 1982–1984, Либија 1986, рат у Персијском заливу 1990–1991), у малим областима без излаза на море једна (Иран 1980). Насупрот томе, у ситуацијама када се САД нису одлучиле на употребу силе, Вули наводи, да је острво било у питању једанпут (Куба 1960–1961), прибрежне области три пута (Гватемала 1954, Ангола 1974, Никарагва 1979–1988), мале области без излаза на море три пута (блокада Берлина 1948, побуна у Мађарској 1956, подизање Берлинског зида 1961) и чак осам пута велике области без излаза на море – потпадање под комунистички режим Пољске, Румуније и Бугарске 1946, Лаос 1962, чешка побуна 1968, пољска побуна 1968 (уствари 1981, прим. аутора), арапско-израелски рат 1973. (овде је упитна класификација тог ратишта као области без излаза на море, прим. аутора), Етиопија и Сомалија 1973. (сукоб између две земље десио се 1977–1978, прим. аутора), Авганистан 1979–1988, и Колумбија/Перу 1989 године.

¹³ Ibid., p. 46. У успешне интервенције САД, Вули убраја операције у Кореји (1950–1953), на Кинмен и Мацу острвима (1958), у Либану (1958), Куби (1962), Доминиканској Републици (1965), око брода Мајагуес (1975), на Гренади (1984, у ствари 1983. године, прим. аутора), у Либији (1986), у Персијском заливу (1987–1988), на Филипинима (1989), и у рату у Персијском заливу (1990–1991). Неуспешне операције, по његовом суду, биле су Вијетнам (1963–1973), Иран (1980) и Либан (1983–1984).

¹⁴ Ibid., p. 39.

а не 1984. године, а пољски револт није био кад и чехословачки 1968. већ 1981. године), и проблематичних оцена минулих војних операција (није јасно по којем је критеријуму био успешан амерички ваздушни напад на Либију 1986. године), свеукупно, Вули је презентовао један интересантан материјал који подстиче на даља размишљања. У његовом раду недвосмислено се сугерише да је за реализацију америчких војних интервенција широм света посебно значајна ратна морнарица.

Тезу о значају поморске моћи у светској политици први је јасније теоријски артикулисао амерички војни теоретичар, историчар и стратег Алфред Тајер Махан (*Alfred Thayer Mahan*). Према његовом мишљењу, контрола над морима и, посебно, дуж великих траса (*along the great lines*) иза којих стоје национални интереси или национална трговина, главни је чинилац снаге и просперитета нација. То је тако „јер је море највећи светски медијум циркулације“.¹⁵ Да би једна нација, у овом случају Сједињене Државе, могла да у пуној мери користи све комерцијалне могућности и предности које пружају океани и мора, она мора бити спремна да развија квантитативно и квалитативно надмоћну ратну флоту. Полазећи од премисе да комуникације доминирају ратом, односно да су оне најважнији појединачни елемент у политичкој или војној стратегији, Махан се упорно залагао да Сједињене Државе изграде снажну ратну морнарицу не дефанзивног већ офанзивног карактера, која ће бити способна да избори премоћ и на оним акваторијама које су далеко од америчких обала.¹⁶

У данашње време, у војном смислу, пројекција моћи посредством мора или океана подразумева читав спектар облика дејствовања која не морају да буду обавезно насилног карактера – од пуког присуства, извођења вежби, довођења појачања зарад постизања равнотеже снага, до акција присиљавања, одвраћања, обезбеђивања савезника, заштите прекоморских националних интереса и употпуњавања (интеграције) коалиција.¹⁷

У XX веку, посебно током два светска рата, осим због заштите својих глобалних комерцијалних интереса, Сједињене Државе су биле принуђене да развију своју ратну морнарицу и зарад реализације кључних војних циљева. Ратна морнарица је током Првог и Другог светског рата, затим рата у Кореји, и доцније у Вијетнаму, као посебан вид оружаних снага (ОС) САД, извела више

¹⁵ Alfred T. Mahan, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Little, Brown and Company, Boston, 1897, p. 52.

¹⁶ Небојша Вуковић, Жељко Будимир, „Геопросторни аспекти стратегијске моћи – класичне концепције“, у: Милан Липовац, Драган Живојиновић (ур.), *Међународна безбедност: теоријски приступи*, Иновациони центар Факултета безбедности, Академска књига Нови Сад, Београд, 2014, стр. 276.

¹⁷ David Hardy Videla, “La proyeccion del poder militar a través del mar: máxima contribución naval al accionar conjunto”, *Revista Marina*, 6/2005, p. 524.

самосталних операција (најсложенијих облика борбених дејстава) или међувидовских операција (у сарадњи са КоВ и РВ) попут инвазије савезника у Нормандији 1944. године. Са развојем носача авиона, и знатно доцније крстарећих ракета које су лансиране са бродова и подморница, америчка ратна морнарица још више је добила на значају и дефинитивно потврдила статус Сједињених Држава као прве поморске силе света. Пловила са којих се испашују крстареће ракете (бродови или подморнице), и која служе као платформе, попут носача авиона, омогућују Сједињеним Државама ватрени удар са дистанце и по земљама које су удаљене од мора и океана стотинама километара. Тако, на пример, наводи руски аутор Михаил Требин (*Михаил Требин*), групација војних бродова који су удаљени од обалске линије до 1.100 километара, може да борбено делује до 370 километара, па и више по дубини копна.¹⁸ То значи да осим мале групе војно снажнијих и технички опремљенијих земаља, попут Руске Федерације или Кине, ОС Сједињених Држава могу са дистанце, дакле релативно безбедно, да ненуклеарним оружјем дејствују по циљевима многих других држава које не би биле у стању да адекватно или сразмерно узврате. Посебан значај у америчкој глобалној стратегији имају носачи авиона због чијих способности да за 24 часа превале око 1.200 km, ОС Сједињених Држава могу, практично у року од неколико дана, да буду војно присутне у било ком региону света, уколико се појави претња њиховим националним интересима.¹⁹ Други руски истраживач Сергеј Лавренов (*Сергей Лавренов*) сматра да тежња да се приобалне воде користе као просторија за развој трупа и војна дејства против циљева на земљи, условљава повећање улоге морнаричке пешадије САД.²⁰ Војнопоморске операције у приобалној зони подразумевају заузимање лука, војнопоморских база, прибрежних ваздухопловних база противника, и ширење, на рачун те просторије за десант, главне групације заједничких снага.²¹ Овакве операције, тврди Лавренов, могу да врше суштински притисак на непријатеља и допринесу преузимању оперативне иницијативе.

У данашњем свету, у ситуацијама оружног сукоба или рата, пројекција моћи посредством мора или океана обухвата више различитих тактичко-оперативних поступака чија примена зависи од ресурса којима нека конкретна земља располаже. Генерално, сви ти поступци могу се подвести под следеће врсте акција – операције од обале до обале, поморско бомбардовање, тактичке операције авијације, операције снага за посебне намене и амфибијске операције.²²

¹⁸ Михаил Требин, *Войны XXI века*, Аст, Харвест, Москва, Минск, 2005, стр. 342.

¹⁹ Ibid., стр. 318.

²⁰ Сергей Лавренов, *Война XXI века: Стратегия и вооружение США*, АСТ, Астрель, Транзиткнига, Москва, 2005, стр. 104.

²¹ Ibid., стр. 104.

²² David Hardy Videla, "La proyeccion del poder militar a través del mar: máxima contribución naval al accionar conjunto", op. cit., p. 524.

Свеукупно посматрано, америчке поморске снаге се манифестују као „дуге руке“ Сједињених Држава, спремне да у сваком тренутку прибегну употреби силе и демонстрирају моћ. За разлику од гарнизона копнене војске и авијације у ваздухопловним базама, који се могу непосредно ангажовати тек када се на хоризонту помоли реална претња, односно када вероватноћа избијања насиља постане очигледна, значајне поморске снаге, које имају идентичне капацитете како у рату тако и у миру, могу да „пренесу претњу“ противнику или улију поуздање савезнику без прибегавања било каквом чину који би био налик ратној акцији.²³ Како наглашава Данијел Моран, мада је тачно да борбени авиони са великим радијусом могу да стигну свуда, укључујући многа места где ратни бродови не могу, војне опције које они нуде су врло ограничене – углавном да нешто разоре и врате се у базу. С друге стране, поморске снаге нуде разноврснији спектар избора – од простог извиђања које носи са собом имплицитну или експлицитну претњу противнику до извођења ваздушних удара и амфибијског напада.²⁴

КАРАКТЕРИСТИКЕ СТРАТЕГИЈСКО-ОПЕРАТИВНЕ УПОТРЕБЕ ОРУЖАНИХ СНАГА САД У РАТОВИМА С КРАЈА ХХ И ПОЧЕТКА ХХІ ВЕКА

Како је већ раније наведено, Питер Вули је посебно нагласио значај два момента геостратегијског нивоа који значајно утичу на одлуке политичког врха САД да одобри употребу силе – доступност циљане области и могућност да се она релативно лако изолује. Овим моментима требало би додати још један, чини се, суштински елемент који у знатној мери детерминише одлучност Сједињених Држава да уђу у одређен оружани конфликт – *могућност извођења операције са (полу)кружне стратегијско-оперативне основице*.

У српској (југословенској) војној литератури обично се разликују, према размерама оружане борбе, стратегијска, оперативна и тактичка основица. Под стратегијском основицом подразумева се „део територије, акваторије са ваздушним простором изнад њих и са развијеном инфраструктуром (аеродроми, луке, комуникације, и сл.) и целокупним ратним потенцијалом на коме се мобилишу, доводе, развијају, групишу и утврђују и на које се ослањају у борбеним дејствима ОС једне од зараћених страна“.²⁵ С друге стране, операцијска основица је шири географски простор оперативних размера (територија, акваторија, и ваздушни простор изнад њих) са свим природним

²³ Daniel Moran, “Geography and Strategy”, op. cit., p. 131.

²⁴ Ibid., p. 131.

²⁵ Радомир Марјановић, *Општа војна географија са европским ратиштем*, ВИЗ, Београд, стр. 44.

и вештачким објектима, инфраструктуром војних објеката (ваздухопловних, поморских, позадинских и других база и објеката) и ратним потенцијалом који омогућава груписање снага и средстава за операцију и њено извођење.²⁶

За потребе овог рада, употребљаваће се једна синтагма (појам) – стратегијско-оперативна основица – јер су се у сукобима који ће бити анализирани (Први заливски рат – 1991, агресија на СРЈ 1999, интервенција у Авганистану 2001, и Други заливски рат – 2003) ОС САД ангажовале на геопросторима који су далеко од америчке матичне територије, што је подразумевало разнолику партиципацију држава у суседству нападнуге земље (неке су представљале, пре свега, оперативну основицу и активно суделовале са својим контингентима у рату, друге су допуштале само транзит трупа, треће су дозвољавале само коришћење свог ваздушног простора итд.) и јер су и саме нападне операције биле врло комплексне и међувидовске (учествовали су сви видови ОС САД). *Слободно светско море*, са ваздухопловним и поморским базама на удаљеним острвима широм света, такође је представљало стратегијску (али и оперативну основицу) за извођење напада на земље – жртве напада. Иначе, основице могу бити различитог облика – праволинијске, испупчене, изломљене, полукружне и кружне. У набројаним сукобима, ОС Сједињених Држава су борбено дејствовале искључиво са некомпактних (полу)кружних основица, чиме је знатним делом реализован и други Вулијев критеријум у његовој анализи америчких војних интервенција – изолација циљане области.

Током 1980-их година, ОС САД су пре замашних и комплексних интервенција на Балкану и Блиском истоку, спровеле у западној хемисфери две операције које су задовољавале сва три критеријума – лак географски приступ (посебно са мора) војишту, могућност његове изолације и деловање са (полу)кружне основице. Прва интервенција догодила се крајем октобра 1983. године, на територији малене острвске државе Гренаде (главно острво и шест мањих имају укупну површину мању од 350 km² и имали су око 90 хиљада становника те године) која се налази око 160 километара северно од Венецуеле. Већ дуже време страхујући од ширења совјетско-кубанског утицаја на Карибима, користећи унутрашње немире и крвопролиће, уз изговор који се тиче заштите америчких грађана, ОС САД су извеле међувидовску операцију (копнени, ваздухопловни и поморски вид оружаних снага) против малобројних трупа Гренаде (укупно око 1.000–1.500 припадника оружаних снага) и око 700 Кубанаца (радника-војника), углавном лако наоружаних.

С обзиром да је реч о острву, целокупна акваторија око њега и ваздушни простор над њом (укључујући, свакако, америчку територију и поједине острвске државе, попут Барбадоса), представљали су стратегијско-оперативну

²⁶ Ibid., стр. 45.

основицу за борбено дејствовање америчких снага. На југу, западу и истоку острва, започета су борбена дејства у којима су ударну силу чиниле јединице ренџера, падобранаца, специјалних снага и морнаричке пешадије. Кључну улогу имале су ваздушно-десантне и морнаричко-десантне операције. Током борби које су трајале три-четири дана, ватрену подршку снагама на копну пружало је ратно ваздухопловство (авиони и хеликоптери су гађали отпорне тачке бранилаца), као и ратна морнарица (дејствовање бродске артиљерије). На самом острву, у борбама је било ангажовано више хиљада припадника америчких ОС, а свеукупно број војника и старешина свих видова који су учествовали у операцији био је близу осам хиљада. Иако је инвазија на Гренаду испунила предвиђени задатак (сврगाвање прокубанског и просовјетског руководства), током ове операције су се манифестовале и значајне слабости у њеној припреми и извођењу, посебно када је у питању била сарадња између различитих видова ОС.

Шест година касније, ОС Сједињених Држава извеле су војну интервенцију (инвазију) на Панаму. Ова држава има специфичан облик и положај који измиче уобичајеној војногеографској класификацији (острвска, полуострвска, полуконтинентална и континентална држава). Панама је држава на превлаци (земљоузу), између Пацифичког и Атлантског океана, развученог облика. Укупна површина панамске државе је 75,5 хиљада km^2 , док је њених становника око четири милиона. Територију Панаме пресеца познати Панамски канал који представља прворазредни оперативно-стратегички објекат, не регионалног, већ глобалног значаја. После вишегодишње напетости у односима са панамским лидером генералом Норијегом (*Manuel Antonio Noriega Moreno*), САД су се под изговором заштите америчких држављана у тој земљи и свргавања генерала који је био осумњичен за учешће у трговини наркотицима, одлучиле да прибегну употреби силе.

Инвазија на Панаму почела је 20. децембра 1989. године и у њој је партиципирало око 27 хиљада припадника америчких ОС. У питању је била класична међувидовска операција (КОВ, РВ, РМ) у којој су главну ударну снагу чиниле пешадијске и ваздушно-десантне трупе (82. ваздушно-десантна дивизија), као и јединице ренџера, снага специјалне намене и морнаричке пешадије. Америчке трупе биле су подељене у четири оперативно-тактичке групе са прецизно дефинисаним задацима. Панамске снаге укупно су бројале око 12–13 хиљада људи. ОС Сједињених Држава имале су апсолутну превласт на мору и ваздуху. Један од кључних елемената ове операције била је чињеница да су САД у зони Панамског канала већ имале стациониране трупе, према међудржавном уговору, снаге око 13 хиљада припадника. Тежиште у америчкој операцији био је главни град Панама (*Ciudad de Panama*) и зона око канала. Америчке снаге су дејствовале са обала оба океана (Карипског мора) и из саме зоне око канала, што иначе представља врло специфичну и ретку појаву – извођење агресије на једну земљу не само са спољашњих праваца, већ

и из њене унутрашњости, практично језгра. После пет дана оружаних сукоба Сједињене Државе су окончале инвазију, потпуно испуњавајући све зацртане задатке и циљеве.

Ове две војне интервенције представљале су наговештај доцнијих, знатно масивнијих и сложенијих операција на Балкану и Блиском истоку. У оба наведена случаја, војногеографски чиниоци су веома ишли на руку америчким планерима – у питању су биле мајушне или малене земље, ограничених војних капацитета, врло приступачне са мора, са војиштима која су се могла веома лако изоловати.

За разлику од Гренаде и Панаме, ирачка географија је пружала знатно мање погодности за извођење брзих и једноставних операција, као што су то биле претходне две. Ирак је скоро континентална земља – док су његове копнене границе дуге око 3.650 километара, дужина морске обале не достиже ни 60 километара. Са површином од око 438 хиљада квадратних километара Ирак спада, према критеријумима војне географије, у земље средње величине.²⁷ Популација од скоро 18 милиона становника 1991. године, омогућавала је мобилизацију и формирање респектабилне армије. Повод за напад Сједињених Држава на Ирак, према званичној америчкој верзији, јесте инвазија коју је Ирак августа 1990. године извршио на суседни Кувајт.

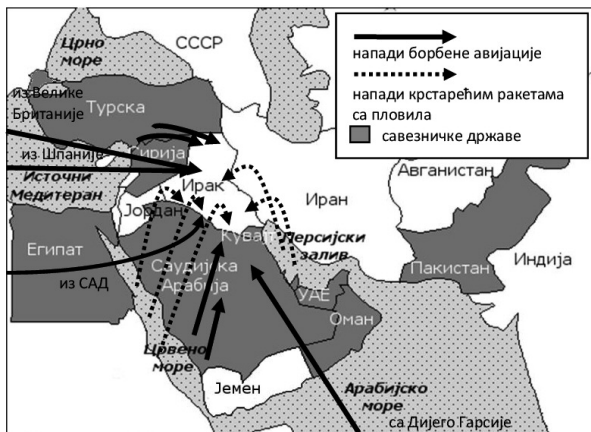
Пошто је Ирак скоро континентална земља, очигледно је да физичка географија није била наклоњена извођењу америчке војне интервенције. У таквој ситуацији, америчка стратегија била је фокусирана на експлоатацију могућности које нуди политичка географија. Другим речима, политика Сједињених Држава је тежила (и углавном успела) да успостави контролу над непосредним ирачким окружењем, односно да приволи ирачке суседе да у мањој или већој мери, активно или пасивно учествују у војној акцији против Ирака. Обезбеђујући потпуну кооперативност већине ирачких суседа, Сједињене Државе су успеле да у највећој мери формирају оперативне услове који дозвољавају неометано извођење нападних дејстава против Ирака из више праваца. То подразумева потпуну слободу за концентрисање трупа, развијање борбеног поретка, прелет борбених авиона, упловљавање и испловљавање војних бродова, односно, другим речима, стварање таквих услова који ће у највећој могућој мери подсећати на околности које су постојале приликом напада на Гренаду и Панаму (извођење операција са слободне акваторије и аероторије без било каквих правно-политичких лимита).

Уочи америчког напада на Ирак, који је трајао од 17. јануара до 28. фебруара 1991. године, Сједињене Државе и њихови савезници су располагали

²⁷ Према величини, државе могу бити мале (до 200.000 км²), средње (од 200.000 км² до 1.000.000 км²) и велике (преко 1.000.000 км²). Видети: Радомир Марјановић, *Општа војна географија са европским ратиштем*, op.cit., стр. 63.

са око 650 хиљада војника и старешина у југозападној Азији (од тога су три четвртине били Американци), 3.600 тенкова и 2.400 авиона, уз 230 пловила из преко двадесет нација. С друге стране, Ирак је у пустињи наспрам Саудијске Арабије разместио око 400–450 хиљада војника и старешина, као и око 4.000 тенкова и 3.000 артиљеријских оруђа, док је авијација поседовала скоро 1.000 авиона.²⁸ Кључну улогу у операцији „Пустињска олуја” одиграле су ваздухопловне снаге које су више од месец дана, самостално, без пратеће копнене офанзиве, разарале ирачке командне положаје, центре за комуникације, аеродроме, радарске инсталације, живу силу и материјално-техничка средства, извођењем преко 44 хиљаде борбених налета (више од 1.000 дневно) и бацивши око 84 хиљаде тона бомби.²⁹ Са пловила РМ Сједињених Држава и Велике Британије, која су била концентрисана у Црвеном мору и Персијском заливу, испалено је више стотина крстарећих ракета Томахавак. Тек након окончања ове ваздушно-ракетне кампање, своју операцију ослобађања Кувајта започеле су копнене трупе, које се нису ангажовале дуже од 100 сати. Док су губици ОС САД и њихових савезника били минимални (укупно 211 погинулих), ирачки губици били су неупоредиво већи – између 25 и 100 хиљада погинулих и 86 хиљада заробљених, 3.700 уништених тенкова, и више од 1.000 других оклопних возила.³⁰

Мапа бр. 1. Напад на Ирак 1991. године

Извор: ауторска израда

²⁸ Spencer Tucker (ed.), *The Encyclopedia of Middle East Wars*, Volume I, ABC-CLIO, Santa Barbara, 2010, p. 355.

²⁹ Ibid., p. 360.

³⁰ Ibid., p. 358.

Уколико се погледа мапа ове операције, може се уочити да су америчке (коалиционе) снаге дејствовале, услед наклоности Јордана Ираку, са испрекидане полукружне стратегијско-оперативне основице (у облику потковице) која је са запада, севера и југа обухватала ирачку територију и која се протезала од Турске, преко Сирије, до Саудијске Арабије и Персијског залива. Са или преко територија ових држава, дејствовали су борбени авиони РВ САД (и њихових савезника) који су полетали из Шпаније, Велике Британије, острва Дијега Гарсија, као и из самих Сједињених Држава. На истоку, Ирак се граничи са Ираном, са којим је водио дугогодишњи рат (1980–1988), и који се током америчке интервенције држао уздржано. Стога, ирачко војиште се могло лако изоловати и Ирак, и поред покушаја да прошири рат на цео регион Блиског истока прибегавајући ракетирању Израела пројектилима Скад, није могао да ублажи оштрицу напада САД и њихових савезника, нити да изазове раздор међу њима. Како запажа Глен Антицо (*Glenn J. Antizzo*) распоред коалиционих снага, и посебно америчких трупа, омогућио је савезницима да нападају Ирак из скоро сваког правца.³¹ Није била без значаја ни околност да Ирак ипак има, ма колико сужен, приступ мору (са окупираним Кувајтом и знатно шири), па су амерички војни бродови у првој половини фебруара могли непосредно да се приближе ирачкој територији и директно гађају ирачке положаје у приобаљу.

Сличан (полуконтиненталан) положај имала је и Савезна Република Југославија (Србија и Црна Гора) 1999. године, током НАТО агресије која је трајала 78 дана. СРЈ се по величини површине и броју становника могла класификовати као мала земља (око 102 хиљаде квадратних километара и нешто више од 10 милиона становника). Када је реч о облику, за простор СРЈ могло се рећи да има „сложен (специфичан) полуприкупљен облик”.³² Укупна дужина граница СРЈ износила је 2.744 km, на копну 2.591 km, а на мору 153 km.³³

Под изговором спречавања хуманитарне катастрофе на Косову и Метохији, ОС САД и њихових савезника из Северноатлантске алијансе извеле су ваздухопловну нападну операцију која је имала за циљ да примора југословенско (српско) руководство да са територије јужне српске покрајине повуче властите војно-полицијске снаге и органе власти, и на тај начин, *de facto*, изгуби контролу над њом. Ова операција је специфична због одсуства виднијег ангажовања копнених јединица ОС САД – основни носилац нападних дејстава било је ратно ваздухопловство, уз асистенцију америчке ратне

³¹ Glenn J. Antizzo, *U.S. Military Intervention in the post-Cold War era: How to Win America's Wars in the Twenty-first Century*, Louisiana State University Press, Baton Rouge, 2010, p. 89.

³² Мирослав Павловић, *Регионална војна географија: војно-географске карактеристике копненог простора СРЈ*, Сектор за ШОНИД, Војна академија Војске Југославије, Београд, 1999, стр. 65.

³³ *Ibid.*, стр. 68.

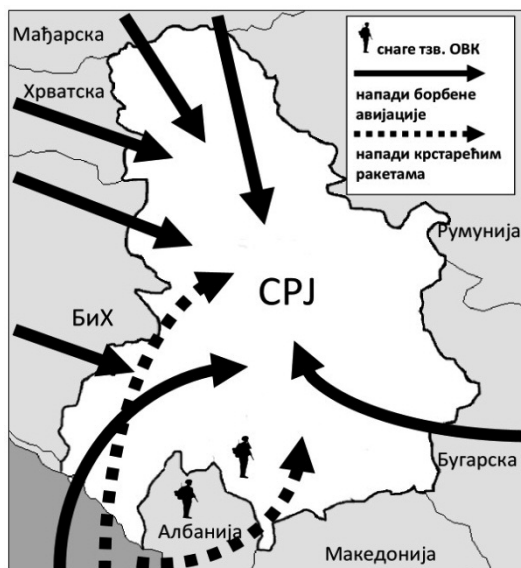
морнарице и морнаричких капацитета земаља НАТО. Ваздухопловне снаге као посебан вид ОС, располажу са неколико јединствених капацитета – могу са растреситих позиција да масирају удар само на једну тачку – срце противника (тежиште). Насупрот њима, копнене снаге морају прво да нападају периферију непријатеља, његов традиционални кордон, и тек након успеха у тој операцији могу да досегну дубинске центре противника. Поред тога, ваздухопловна моћ поништава предности утврђених одбрамбених позиција, којима су се раније користиле државе у дубини континената. Коначно, ваздухопловне снаге нису везане за одређену битку, већ се увек враћају у своје базе и припремају за наношење нових удара. Ниједан други инструмент рата, како тврди Сергеј Лавренов, не поседује сличне особине.³⁴

Као и током напада на Ирак 1991. године, САД и НАТО су пре започињања саме агресије обезбедили оптималне геостратегијске и геополитичке околности за њено извођење. У фази припреме операције, на подручје југозападнoг Балкана (без Грчке), на делу јужне Европе (Италија), на Јадранском мору и на северозападном делу Медитерана, НАТО је концентрисао снаге које су у свом саставу имале око 800 авиона (572 борбена), више од 50 великих површинских бродова (три носача авиона, неколико ракетних крстарица и носача хеликоптера, већи број ракетних разарача и фрегата, неколико великих десантних бродова и нападних подморница), а доцније су им се придружили и стратегијски бомбардери који су били базирани у САД и Великој Британији.³⁵ Да је у питању била изузетно неравноправна борба, најбоље говори податак да је Војска Југославије у том периоду располагала са свега једном ескадрилом савременијих авиона МиГ-29, углавном неисправних, и свега неколико ракетних пукова ПВО (са застарелим системима Куб и Нева).

³⁴ Сергей Лавренов, *Война XXI века: Стратегия и вооружение США*, op. cit., стр. 105.

³⁵ Тодор Мирковић, *Америчка војна стратегија: јуче, данас, сутра*, Медијски центар „Одбрана“, Београд, 2012, стр. 264-265.

Мапа бр. 2. Напад на СРЈ 1999. године

Извор: ауторска израда.

САД и НАТО су дејствовали са кружне стратегијско-оперативне основице, будући да се СРЈ граничила са земљама које су углавном све биле аспиранти за улазак у НАТО, и које су стога, без посебних ограничења, уступиле своју инфраструктуру и ваздушни простор оружаним снагама САД и других земаља из Северноатлантске алијансе. Тако се Савезна Република Југославија, у још већој мери него Ирак 1991. године, нашла у потпуном стратегијском и оперативно-тактичком окружењу. Другим речима, била је попут острва које су опседале надмоћне снаге непријатеља. За спровођење операције, ОС САД су се послужиле базама широм Европе (24 – од тога три у Великој Британији, једна у Шпанији, две у Француској, четири у Немачкој, шест у Италији, две у Мађарској, једна у Грчкој и две у Турској).³⁶ У непосредном окружењу СРЈ, за евентуалну копнену операцију, у Мађарској је распоређена групација америчке КоВ, у Македонији снаге НАТО, снаге тзв. ОВК у Албанији и Македонији, мултинационалне снаге у БиХ, као и морнаричко-десантне снаге на бродовима америчке VI флоте.³⁷

³⁶ Anthony H. Cordesman, *The Lessons and Non-Lessons of the Air and Missile Campaign in Kosovo*, https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/kosovolessons-full.pdf, p. 32. 27/10/2017

³⁷ Тодор Мирковић, *Америчка војна стратегија: јуче, данас, сутра*, op. cit., стр. 265.

Коначно, није опет била без значаја околност да је СРЈ имала излаз на Јадранско море, али и истовремено врло скромне морнаричке снаге. Без могућности да реално угрози снаге РМ САД и других земаља НАТО, ОС СРЈ морале су да трпе нападе са дистанце, како са Јадрана тако и шире са Медитерана, од стране подморница које су испаливале крстареве ракете Томаhawk, и авиона који су полетали са три носача авиона (америчког, енглеског и француског).³⁸

Напад на Талибане у Авганистану октобра 2001. године, имао је другачији политички, стратегијски, и коначно, географски контекст. Након терористичких напада у Сједињеним Државама септембра 2001. године, скоро све државе света, укључујући и највеће земље попут Руске Федерације или Кине, подржале су америчке намере да се војно обрачунају са режимом Талибана у Авганистану, и организацијом Ал Каида која је преузела одговорност за те нападе. Иако је скоро читав свет стао иза САД, у америчкој стручној литератури и публицистици, операција против Талибана редовно се описује као компликована услед чињенице да је Авганистан земља без излаза на море (*landlocked country*) и прилично далеко од америчких војних база.³⁹ Као и током рата са Ираком 1991. године, и агресије против СРЈ 1999. године, САД склапају војни савез са локалном дисидентском војном формацијом – Северном Алијансом – чије редове попуњавају углавном мањинске етничке заједнице Авганистана (Тацици, Узбеци, Хазари). Све централноазијске државе су пружиле подршку САД уступајући своју инфраструктуру за америчке потребе. Чак је и Иран, вишедеценијски ривал Сједињених Држава, дозволио да америчке и британске специјалне снаге користе његову територију за упад у Авганистан.⁴⁰

³⁸ Glenn J. Antizzo, *U.S. Military Intervention in the post-Cold War era: How to Win America's Wars in the Twenty-first Century*, op. cit., p. 183.

³⁹ Spencer Tucker (ed.), *The Encyclopedia of Middle East Wars*, Volume II, ABC-CLIO, Santa Barbara, 2010, p. 414.

⁴⁰ Сергей Лавренов, *Война XXI века: Стратегия и вооружение США*, op. cit., стр. 238.

Мапа бр. 3. Напад на Авганистан 2001. године

Извор: ауторска израда

Имајући у виду да је Пакистан такође уступио своју територију ОС САД за напад на Авганистан, може се констатовати да су америчке и британске трупе, практично, дејствовале са кружне стратегијско-оперативне основице. Напад је започео, такође, шематски – испаливањем крстарећих ракета са америчких и британских бродова и подморница из Персијског (Оманског) залива и са Арабијског мора, налетом борбених авиона са носача авиона и из удаљених америчких база – из САД (базе Вајтмен), Немачке, и са острва Дијево Гарсија. Доцније, операција свргавања режима Талибана се одвијала мање-више према зацртаним плановима америчког главног штаба.

Ипак, оно што је на почетку изгледало као успешна операција, показало се касније као дуготрајан, тегобан и захтеван противпобуњенички ангажман коме се не види крај. Иако су доцније САД поделиле терет операције са НАТО, на врхунцу ангажовања снаге САД, НАТО и партнерских земаља у Авганистану (укупно из 51 државе) износиле су тек нешто више од 130 хиљада људи.⁴¹ За земљу са више од 650 хиљада квадратних километара површине, чији већи део чине планине висине преко 1.000 метара, и која је 2001. године имала око 20 милиона житеља (сада преко 30 милиона), који баштине изузетну ратничку традицију, ангажовани број војника САД и НАТО свакако је био недовољан за успешну борбу против авганистанских побуњеника.

⁴¹ *NATO Encyclopedia 2015*, NATO Public Diplomacy Division NATO Headquarters B-1101 Brussels, 2015, p. 19.

Један од узрока недовољног америчког (НАТО) ангажовања могао би се пронаћи у врло комплексном геополитичком и геостратегијском окружењу самог Авганистана. Како је већ споменуто, 2001. године Сједињене Државе су уживале скоро неподељену подршку светске јавности за одлуку да војно интервенишу против режима Талибана. Временом, међународни консензус око америчког ангажовања се топио, и уз Сједињене Државе су углавном остале западне земље. С друге стране, са државама од којих критично зависи одржавање позадинског обезбеђења (допремање опреме, материјално-техничких средстава, хране и лекова) трупa у Авганистану, амерички односи су се последњих година углавном погоршавали. Иностране трупе у Авганистану најлакше је снабдевати преко Пакистана, који се показао као не баш сасвим поуздан партнер. Штавише, током 2011–2012. године, након инцидента у којем су америчке јединице ликвидирале 28 пакистанских војника, Пакистан је током осам месеци суспендовао снабдевање трупа у Авганистану копненим путем. Тада су се САД у погледу транзита више ослониле на Руску Федерацију која је још раније (од 2008. године) уступила свој ваздушни простор и мрежу пруга у сврху допремања опреме (касније и људства), као и на бивше совјетске централноазијске републике. Ипак, 2015. године, услед погоршавања односа Руске Федерације и САД поводом кризе у Украјини и америчких санкција, Москва је затворила тај коридор. Иран, због вишедеценијских трвења са Сједињеним Државама, у Вашингтону није никада ни разматран у својству транзитне алтернативе за америчке трупе у Авганистану. Једини преостали могући логистички правац представља ваздушни коридор преко Туркменистана, Каспијског језера, Азербејџана, Грузије и Турске који, међутим, такође није, дугорочно посматрано, сасвим поуздан и безбедан (Туркменистан може да буде подложен притиску Ирана и РФ). Тренутно, САД имају врло лоше односе са Ираном и Руском Федерацијом, а скоро је амерички председник Трамп заоштрио реторику против Пакистана. Тако се у перспективи, америчке (и савезничке) снаге у Авганистану стављају у врло деликатну позицију која би у будућности могла да се погорша (потпуно окружење).

Други рат против Ирака 2003. године, САД су водиле под изговором да режим Садама Хусеина (*Ṣaddām Ḥusayn‘Abd al-Maḡīd al-Tikrītī*) поседује и развија оружје за масовно уништење, подржава тероризам и угњетава властите поданике. За разлику од 1991. године, САД су овај пут уживале врло ограничену подршку западних и суседних земаља Ирака, што је креирало сложену и специфичну оперативно-стратегијску ситуацију за планере у Вашингтону. У другом рату против Ирака, Сједињене Државе нису могле да рачунају на Турску, у смислу концентрације трупа и материјално-техничких средстава или прелета борбених авиона преко њене територије. Саудијска Арабија је такође ускратила право Сједињеним Државама да покрећу копнене операције са њене територије, дозволивши ипак, да се ОС САД у појединим логистичким сегментима могу ослонити на њене инсталације и

инфраструктуру. У поређењу са 1991. годином највише се променила позиција Јордана, која је еволуирала од благонаклоности према ирачком режиму ка дискретној партиципацији у америчкој операцији.

Тако је ова држава омогућила ОС Сједињених Држава прелете авиона преко њене територије, инсталирање на њој ПВО система Патриот, и дејствовање са ње борбених авиона Ф-16, као и америчких снага за специјалне намене (посебно у њеном источном делу).⁴² Свеукупно, САД и савезници су имали на располагању 297 хиљада старешина и војника против 375 хиљада припадника ирачке армије и непознатог броја припадника паравојних милиција.⁴³ Према оценама стручњака из Пентагона, ирачка армија је 2003. године била 50–70% мање борбено способна него 1991. године.⁴⁴

Оперативна основица за дејствовање копнених трупа је била релативно мала – територија Кувајта (нешто више од 17 хиљада квадратних километара) – с обзиром на постављени задатак (свргавање Садама Хусеина) и величину ирачке територије. На северу ирачке територије, у области Курдистана, поред снага локалних Курда на самом терену ОС САД су ангажовале јединице за специјалне намене, као и ваздушно-десантну бригаду. Тако је отворен својеврсни „други фронт“ на северу Ирака који је везивао знатне ирачке снаге и онемогућавао њихову употребу на правцу према Кувајту. С друге стране, када је реч о поморским снагама, оне су као и 1991. године, уобичајено дејствовале са акваторија Персијског залива, Индијског океана и источног Медитерана. Авијација је изводила (не)борбене задатке пристижући са појединих база на Блиском истоку, из САД, са Дијега Гарсије, Велике Британије и са носача авиона. Свеукупно, креирана је једна некохерентна полукружна стратегијско-оперативна основица са неколико неједнаких операцијско-концентрацијских просторија (Кувајт, Јордан, северни Ирак), од којих се по свом значају издвајала, наравно, кувајтска. И овај пут, без обзира на уздржаност Турске, и рестрикције које је наметнула Саудијска Арабија, ирачко војиште је лако било изоловано. Пред почетак операције, ОС САД су већ у значајној мери користиле инфраструктуру Катар, Бахреина, Омана и УАЕ. Египат је дозволио прелет преко своје територије и слободно коришћење Суецког канала. Израел је такође допустио прелете ПВ ОС САД.⁴⁵

⁴² Anthony H. Cordesman, *The Lessons of the Iraq War*, Main Report, Eleventh Working Draft, July 21, 2003, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/iraq-instantlessons.pdf, p. 341. 28/10/2017

⁴³ Spencer Tucker (ed.), *The Encyclopedia of Middle East Wars*, Volume II, op. cit., p. 605.

⁴⁴ Михаил Требин, *Войны XXI века*, op. cit., стр. 525.

⁴⁵ Anthony H. Cordesman, *The Lessons of the Iraq War*, op. cit., p. 341.

Као и у авганистанском случају, релативно кратку и успешну интервенцију заменило је вишегодишње постконфликтно ангажовање за успостављање стабилности са противпобуњеничким операцијама као главним елементом америчког присуства у Ираку. Дугачке и релативно слабо контролисане границе Ирака омогућавају разноразним герилским формацијама и њиховим припадницима слободу кретања по региону, и стога знатно отежавају њихову елиминацију. Изолацију војишта, коју су ОС САД спровеле у оба „конвенционална“ рата против Ирака (1991. и 2003), испоставило се да није лако извести када су у питању противпобуњеничке операције. Исто правило важи и за Авганистан из којег су се, пред налетима јединица НАТО и авганистанске регуларне војске, Талибани често склањали у суседни Пакистан.

Текућа америчка ангажовања у Ираку и Сирији, по свом обиму, интензитету, као и употребљеним материјално-техничким средствима, далеко заостају иза анализираних војних интервенција против СРЈ, Ирака и Авганистана. Разлози су вишеструки, од којих се неки налазе у домену војне географије, географије и политичке географије. За разлику од протеклих деценија, САД нису више у стању да обезбеде несумњиву војну и политичку подршку земаља Блиског истока и Турске за евентуалну обухватнију операцију стратегијског карактера против исламистичких формација (уосталом, велико је питање, да ли им је то у дугорочном стратегијском интересу). Другим речима, и приступ војишту и његова изолација, као два битна предуслова за извођење операција у оквиру конвенционалног рата, у борбеним дејствима против цихадистичких формација немају тако истакнут значај. Такође, њихова реализација и поштовање су отежани и компликовани. Непосредно присуство делова ОС Руске Федерације и Ирана у Сирији, и иранских оружаних формација у Ираку, у ствари, у потпуности омета хипотетичку изолацију сиријско-ирачког ратишта и евентуално америчко ангажовање са колико-толико хомогене стратегијско-оперативне основице.

ЗАКЉУЧАК

Анализиране операције ОС САД и начин на који су у њима ангажовани људство и материјално-техничка средства, говоре у прилог тези која промовише значај географије, политичке географије, геополитике и геостратегије за планирање и извођење америчких војних интервенција. Питер Вули је почетком 1990-их година маркирао два геостратегијска предуслова да би се Сједињене Државе уопште војно ангажовале – лак приступ војишту и могућност да се оно изолује. У ратној пракси САД, током 1980-их година, ови предуслови су били присутни у интервенцијама против Гренаде 1983. године, и против Панама 1989. године. Доцније, када су ОС САД водиле ратове против (полу)континенталних држава, попут Ирака, СРЈ или Авганистана (земље која је стотинама километара удаљена од најближег мора),

хендикепи физичке географије су надомештани креирањем повољног геополитичког и геостратегијског окружења за извођење нападних операција. Тако су се, по правилу, суседне државе жртава агресије, углавном сврставале уз САД, стављајући на располагање властиту инфраструктуру, ваздушни простор, а понекад и људство и материјално-техничка средства својих оружаних снага. Стога су, у принципу, ОС САД и савезничких земаља увек изводиле нападне операције са (полу)кружне стратегијско-оперативне основице, и тако већ на почетку сваког сукоба приморавале своје противнике да скромне ресурсе развлаче на више праваца са којих су очекивани напади. Такође, по правилу, интервенције су вршене против етнички и конфесионално хетерогених земаља, у којима су дејствовале значајне герилске или терористичке формације мањинских заједница (курдске милиције, тзв. ОВК, снаге тзв. Северне алијансе) које су америчким оружаним снагама служиле као пешадија на терену.

Највидљивији утицај географије на стратегију, па и употребу силе од стране ОС САД, може се регистровати у авганистанском конфликту, у којем операције америчких и НАТО снага логистички веома зависе од става суседних земаља, њихових политика, интереса и амбиција. С обзиром да је у питању континентална земља, приступ авганистанском ратишту увек ће у већој или мањој мери бити условљен благонаклоношћу суседних земаља, пре свега Пакистана. Самим тим, географски елемент има и имаће и у будућности значајну тежину у планирању и извођењу операција у Авганистану. Утицај неповољних географских околности нешто је мањи када је реч о Ираку иако, у сваком случају, није ни најмање занемарљив. Када је свргнут режим Садама Хусеина, распала се и коалиција земаља које су учествовале у операцији рушења његове власти, и контрола дугих ирачких граница постала је изузетно компликована, па су разноразне побуњеничке групације и појединци могли без претераних препрека да по потреби прелазе у суседне земље и из њих се враћају у Ирак. Досадашње америчко апстинирање да се прибегне употреби силе против Ирана или Северне Кореје такође је, између осталог, условљено геостратегијским чиниоцима, понајпре немогућношћу да се војишта у тим земљама лако изолују.

Свеукупно, и поред важних технолошких иновација у ратовању, као и промена у тактичким, оперативним и стратегијским начелима и принципима, чиниоци физичке и друштвене (политичке) географије, представљају и даље важан елемент у припреми операција и употреби силе од стране ОС САД. На крају, интересантна је чињеница да је у нашој војној мисли, значај географије у планирању и извођењу америчких војних интервенција примећен и елабориран још пре више од две деценије.⁴⁶ Релативно успешно супротстављање

⁴⁶ Бранислав Ђорђевић, Вељко Б. Кадијевић, „Босна није Панама“, *Дуга*, бр. 1610, 04.03. 1995, стр. 41-43.

надмоћним снагама САД и НАТО 1999. године, говори у прилог томе да су поједина сазнања о значају географије у стратегији, адекватно примењивана у одбрамбеним операцијама тадашње Војске Југославије.

ЛИТЕРАТУРА

- Antizzo, Glenn J., *U.S. Military Intervention in the post-Cold War era: How to Win America's Wars in the Twenty-first Century*, Louisiana State University Press, Baton Rouge, 2010.
- Cordesman, Anthony H., *The Lessons and Non-Lessons of the Air and Missile Campaign in Kosovo*, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, Internet: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/kosovolessons-full.pdf. 27/10/2017.
- Cordesman, Anthony H., *The Lessons of the Iraq War*, Main Report, Eleventh Working Draft, July 21, 2003, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, Internet: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/legacy_files/files/media/csis/pubs/iraq_instantlessons.pdf. 28/10/2017
- Ђорђевић Бранислав, Кадијевић, Б. Вељко, „Босна није Панама“, *Дуга*, бр. 1610, 04.03. 1995, стр. 41-43.
- Gray, S. Colin, "Inescapable Geography", in: Colin S. Gray, Geoffrey Sloan (eds.), *Geopolitics, Geography and Strategy*, Frank Cass, London, 1999, pp. 161-177.
- Лавренов, Сергей, *Война XXI века: Стратегия и вооружение США*, АСТ, Астрель, Транзиткнига, Москва, 2005.
- Mahan, Alfred T., *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Little, Brown and Company, Boston, 1897.
- Марјановић, Радомир, *Општа војна географија са европским ратиштем*, ВИЗ, Београд, 1983.
- Мирковић, Тодор, *Америчка војна стратегија: јуче, данас, сутра*, Медијски центар „Одбрана“, Београд, 2012.
- Moran, Daniel, "Geography and Strategy", in: John Baylis, James J. Wirtz, Colin S. Gray, Eliot Cohen (eds.), *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, Oxford University Press, Oxford, 2007, pp. 122-139.
- NATO Encyclopedia 2015*, NATO Public Diplomacy Division NATO Headquarters B-1101 Brussels, 2015.
- Павловић, Мирослав, *Регионална војна географија: војно-географске карактеристике копненог простора СРЈ*, Сектор за ШОНИД, Војна академија Војске Југославије, Београд, 1999.
- Tucker, Spencer (ed.), *The Encyclopedia of Middle East Wars*, Volume I-II, ABC-CLIO, Santa Barbara, 2010.

- Требин, Михаил, *Войны XXI века*, Аст, Харвест, Москва, Минск, 2005.
- Videla, David Hardy, "La proyeccion del poder militar a través del mar: máxima contribución naval al accionar conjunto", *Revista Marina* 6/2005, pp. 517-528.
- Вуковић, Небојша, Будимир, Жељко, „Геопросторни аспекти стратегијске моћи – класичне концепције“, у: Милан Липовац, Драган Живојиновић (ур.), *Међународна безбедност: теоријски приступи*, Иновациони центар Факултета безбедности, Академска књига Нови Сад, Београд, 2014, str. 270-289.
- Woolley, J. Peter, "Geography and the Limits of US Military Intervention", *Conflict Quarterly*, Fall 1991, pp. 35-50.

GEOGRAPHY AND THE USE OF FORCE:
A GEOPOLITICAL ANALYSIS OF THE MILITARY ENGAGEMENT
OF THE UNITED STATES IN THE LATE 20TH AND THE EARLY 21ST CENTURY

Branislav Đorđević
Nebojša Vuković

Abstract: In the paper are analysed US military interventions at the end of the previous and at the beginning of this century from the perspective of geopolitics and geostrategy. The analysis encompasses the period from the American military engagement in the Middle East and the Balkans, in the early 1990s, via the intervention in Afghanistan (2001) and Iraq (2003), to the current actions in the territories of Iraq and Syria. The paper explains how geographical factors of strategic importance (access to the sea, the position, the size of a country) influence the preparation and performance of the operations of the military forces of the USA. The authors highlight the fact that, irrespective of the rapid development of technology and its widespread application in the military field, geographical factors still significantly determine the use of force in the 21st century, even when speaking about the only one remaining superpower. In their opinion, geography will continue being an important factor in the planning of the use of force even in the coming decades, especially when the United States' foreign-policy expression is in question.

Keywords: war, the USA, strategy, geography, geopolitics, force.